

Н. П. Новак,

к. е. н., докторант, Херсонський державний аграрний університет

РОЗВИТОК ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВОМ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

N. Novak,

PhD in Economics, doctoral candidate, Kherson State Agrarian University

DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF THE STATE SUPPORT OF ENTERPRISES WITH ORGANIC PRODUCTS

У статті визначено завдання та функції державної підтримки виробників органічної продукції. Виявлено її джерела та проблеми розвитку. Значну увагу приділено нормативно-законодавчому забезпеченню органічного виробництва. Йдеться також про державно-приватне партнерство і соціальну відповідальність агробізнесу. Особливий наголос зроблено на розвитку інформаційної (дорадчої) та інвестиційної складових державної підтримки органічних підприємств.

The article defines the tasks and functions of the state support of organic producers. It identified the sources and problems of development. Considerable attention is paid to the normative-legislative support of organic production. It is also about public-private partnership and social responsibility of agribusiness. Emphasis on the development of information (advisory) and investment components of the state support of organic enterprises.

Ключові слова: аграрні підприємства, органічне виробництво, державна підтримка, розвиток, удосконалення, нормативно-законодавча база, державно-приватне партнерство, соціальна відповідальність, агробізнес, дорадництво.

Key words: agricultural enterprises, organic production, state support, development, improvement, regulatory and legislative framework, public private partnership, social responsibility, agribusiness, such activities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Державне регулювання виробництва органічної продукції визначається необхідністю збереження високої якості виробленої органічної продукції на усіх етапах її руху до кінцевих споживачів, високою наукомісткістю виробництва, підвищеними потребами в інформаційно-консультаційному забезпеченні операторів ринку, а також наявністю перехідного (від ведення звичайного сільського господарства до органічного) періоду діяльності, ймовірність збитків і навіть банкрутства в який різко зростає. Формування системи державної підтримки та підтримки органів державної й регіональної влади, сільських громад має враховувати особливості соціального механізму розвитку економіки, оскільки він тим чи іншим чином впливає на механізм підтримки. Так, культура суспільства безпосередньо впливає на поведінку соціальних груп населення, відповідно, й на їх інтереси та результати діяльності, а через них — на управління і положення груп.

Отже, держава може керувати процесом екологізації сільського господарства через корекцію поведінки та взаємодії різних соціальних груп, якщо братиме активну участь у духовному й культурному житті суспільства і всіх сферах суспільних відносин, сприятиме формуванню екологічної свідомості, нової системи екологічних цінностей, норм і правил у суспільстві, екологічної культури, освіти та виховання, інформування громадськості про екологічні проблеми. Саме з урахуванням цього має здійснюватися подальша організація агросфери та сільських територій загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розвитку органічного виробництва в Україні займаються такі науковці, як В.І. Артиш, Ю.В. Дубінок, Ю.С. Завадська, М.М. Ігнатенко, М.В. Капшик, М.І. Кобець, Є.В. Милованов, О.В. Рудницька, В.О. Шлапак та ін. Проте обґрунтування напрямів державної підтримки його товаровиробників вимагає подальших розробок з метою удосконалення та розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є виявлення проблем державної підтримки агроформувань з виробництва органічної продукції і на цій основі обґрунтування напрямів та засобів її розвитку і всебічного удосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Необхідно зазначити, що більша частина дрібних та середніх господарств орієнтована на отримання прибутку тут і тепер. Тому для них економічно не вигідним є впровадження органічного землеробства, насамперед, через об'єктивно передбачувані втрати перехідного періоду. Його розвиток, на нашу думку, стримує ще й те, що відсутня чітко окреслена нормативно-законодавча база й інфраструктура. Крім того, на розвиток органічного агровиробництва впливає неефективний менеджмент як окремих підприємств, так і недостатнє державне регулювання загалом, недостатня соціальна відповідальність агробізнесу [6, с. 7].

Для визначення правових, економічних й соціальних основ ведення органічного виробництва вкрай необхідне законодавче та нормативно-правове забезпечення, яке регулювало б й визначало, насамперед, порядок проходження сертифікації на види діяльності. Слід констатувати, що значним кроком у забезпеченні продовольчої безпеки населення України, екологічної безпеки сільського господарства було прийняття Верховною Радою Закону України "Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" [3], який регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками і споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, які передбачають їх розробку та використання в Україні, із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки. Ніде в світі в органічному землеробстві не використовують а ні генетично модифікованих організмів (ГМО), ані отриманих з них матеріалів. Згідно із законодавством ЄС фермерам, які опікуються виробництвом органічної продукції, заборонено

використовувати ГМ-посіви (EG 834/07). Практична реалізація впровадження органічного виробництва має відбуватися одночасно з екологізацією всього аграрного виробництва, сільських територій, сільського способу життя.

На загальному національному рівні виробництво органічної продукції регулюється водним, господарським, земельним, кримінальним, митним, податковим, цивільним кодексами України, Кодексом законів про працю та Кодексом цивільного захисту України. У країні, починаючи з 2010 року, набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівоzmінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах" [11], яка заклала підвалини до стрімкого розвитку органічного виробництва. Саме ця Постанова регулює структуру сівоzmін та мінімальну періодичність вирощування культур на одному полі. Проте її практичне дотримання обмежується технологічними та економічними можливостями виробників сільськогосподарської продукції. Тобто Уряд країни запропонував лише обмеження вибору та можливостей виробників, при цьому не створивши економічних умов та ресурсів для реалізації даної Постанови.

Засади розвитку органічного агровиробництва регулюються також Законами України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" від 3 вересня 2013 року № 425-VII [9] та "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" 21 грудня 2010 року № 2818-VI [10]. Закони визначають правові й економічні основи виробництва й обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини; заходи контролю та нагляду за такою діяльністю для забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції. Також йдеться про покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження природного середовища, покращення якості ґрунтів та їх раціональне використання, а також гарантування певності споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

Прийняття зазначених законів є підтвердженням позитивних зрушень в інституційній структурі органічного руху й регулюванні органічного виробництва. Результатом є позитивний баланс показників соціально-економічного розвитку села, який забезпечує ведення сільськогосподарської діяльності навіть в умовах кризи. Водночас основний закон, який регулює процес виробництва органічної продукції — Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" — має значні вади, оскільки він не передбачає механізм державної підтримки виробників органічної продукції навіть у перехідний період.

Для безперешкодного розвитку органічного виробництва доцільним є вдосконалення та розробка таких Законів України, як: "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини", "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року", "Про безпечність та якість харчових продуктів", "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", "Про національну безпеку", "Про ліцензійні та сертифікуючі органи", "Про виробництво і ринок продукції птахівництва", "Про виробництво і ринок яловичини", "Про виробництво і ринок свинини", "Про виробництво і ринок плодів та овочів", "Про виробництво і ринок продукції хмелярства", "Про виробництво та ринок продукції льонарства", "Про виробництво та ринок продукції вівчарства", "Про продовольчу безпеку".

Необхідно доповнити Закон України "Про ціни і ціноутворення" або розробити закон аналогічного змісту для агропромислової сфери, в нормах якого доцільно передбачити особливості ціноутворення в органічному виробництві, передусім того сегменту, який здатний забезпечити не лише продовольчу безпеку країни, а й соціальний

захист населення та зниження рівня техногенного навантаження на навколишнє середовище. Запровадження адекватного вимогам часу механізму ціноутворення потребує значної законодавчої роботи.

Створення умов для інноваційного розвитку сільського господарства і харчової промисловості з метою забезпечення виконання ст. 7 Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", де одним із стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності визнано "високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості". Разом з тим, потребує законодавчого врегулювання питання розвитку інфраструктури ринку інновацій в аграрному секторі та впровадження технологій виробництва аграрної продукції, що є дружними до навколишнього середовища — органічних.

Важливою проблемою розвитку органічного агровиробництва є фінансове забезпечення. Саме за допомогою фінансово-кредитних інструментів, примусу санкцій або надання пільг держава заохочує виробників до ведення органічного виробництва. Механізм пільгового кредитування й оподаткування виробників сільськогосподарської продукції має на меті забезпечити доступ до фінансових ресурсів та можливість сплати за рахунок доходу отриманих позик. Окрім цього, пільговий режим оподаткування мусить стимулювати виробників до впровадження інновацій у виробництво та здешевлення кінцевої продукції для її споживачів; надавати податкові канікули для виробників, що почали процес сертифікації за органічними стандартами, до моменту отримання виручки від реалізації сертифікованої органічної продукції [1, с. 129].

Розробляючи державні та регіональні програми підтримки розвитку органічного виробництва, необхідно усвідомлювати, що реципієнтами результатів цієї програми мають бути споживачі, виробники органічної продукції та державний сектор. Підтримка місцевих та державних органів влади має полягати в їх участі як третьої сторони при співпраці виробників органічної продукції з міжнародними організаціями та фондами, у вигляді державно-приватного партнерства [8, с. 67]. Активізація органів влади в питанні органічного виробництва надає прискорення інвестиційній складовій, забезпечує функціонування інструментів регулювання та підтримки.

Інструменти регулювання мають бути превентивного характеру, тобто попереджувальної дії, спонукати агровиробників використовувати органічні технології та чітко дотримуватися технологічного процесу, який гарантує виробництво якісної та безпечної продукції. Виробники, які завдають шкоди в процесі господарювання, використовуючи інтенсивні технології, ГМО, мають додатково сплачувати до спеціальних місцевих фондів розвитку органічного виробництва [4, с. 242]. У разі порушення технологічного процесу виробник має усвідомлювати наслідки через систему штрафів та позбавлення сертифіката. Найважливішими показниками ефективності фінансово-кредитної та бюджетної підтримки виробництва органічної продукції є: динаміка зростання обсягів виробництва; надходження до зведеного бюджету; доходи та якість праці працівників; стан довкілля і збереження агроландшафтів; рівень страхового захисту; обсяги та структура інвестицій; доступність кредитних ресурсів; фінансові результати діяльності; соціальна відповідальність.

Скорочення обсягів фінансування на наукові розробки, а також не бажання приватних господарств допускати вчених до власної діяльності, скорочення кількості державних дослідних господарств, штучно розділили науку і виробництво. Готовність реципієнтів дорадчих послуг співпрацювати з науковими установами, ділитися власним досвідом вирішення проблем, брати участь у науково-виробничих експериментах, впроваджувати інноваційні технології та здійснювати інвестиції, визначає ефективність мережі поширення аграрних знань [7, с. 11]. Дорадча діяльність в аграрній сфері, як один із інструментів її державного регулювання, покликана сприяти розвитку сільських територій, підвищенню рівня доходів та покращанню добробуту виробників, сільських жителів за ра-

хунок набуття ними нових компетенцій. Важливим елементом у прийнятті рішень реципієнтами дорадчих послуг має стати їх економічна складова.

Інформаційна підтримка органічного виробництва має відбуватися в двох напрямках. Перший — це інформація для виробників органічної продукції, а другий — для її споживачів. Джерелом такої інформації можуть бути сертифікуючі компанії; міжнародні сертифікуючі установи; міжнародні організації; асоціації виробників органічної продукції; сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, які працюють з органічною продукцією; місця реалізації органічної продукції; безпосередньо самі виробники та споживачі органічної продукції. Роль держави та місцевих органів влади, сільських громад — сприяти поширенню об'єктивної інформації щодо переваг органічної продукції та особливостей її ціноутворення [2, с. 258].

Для забезпечення формування інституційного середовища органічного агровиробництва, з урахуванням зарубіжного досвіду, до Закону України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" доцільно розробити ряд нормативно-правових актів, які визначатимуть та конкретизуватимуть правила ведення органічного агровиробництва; структуру та повноваження контролюючих та сертифікуючих органів; правила реалізації органічної продукції та продуктів і т.д. Найважливіше лише законодавчої бази не дозволяє ефективно функціонувати інституційному середовищу, бо залишаються невирішеними такі питання, як: маркування, збір статистичних даних щодо імпорту та експорту, можливості регіональної підтримки виробників органічної продукції, можливості утворювати стандарти на базі національних, інше.

Світовий досвід показує, що кожна держава вирішує викладені питання з урахуванням ментальних складових виробників та споживачів. Номенклатура інформаційно-консультаційних послуг у сфері органічного виробництва починається від формування екологічної свідомості та ознайомлення з проблемами екології молодшого покоління до створення показових навчально-експериментальних господарств, які працюють за органічними принципами виробництва продовольчої продукції, проведення днів поля та інших заходів [5, с. 219].

ВИСНОВКИ

Формування системи державної підтримки органічного виробництва має забезпечити не лише активний розвиток органічного виробництва, постачання населенню та експорт якісної вітчизняної конкурентоспроможної продукції, а й створити передумови до покращення екологічного стану сільських територій та закласти підвалини для сталого розвитку економіки загалом. Імплементація державної політики сприяння розвитку виробництва органічної продукції через запропоновані напрями вдосконалення законодавства, управління та інфраструктури виробництва органічної продукції, державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності агробізнесу дозволить забезпечити доступ до міжнародних ринків та ресурсів, що позитивно впливатиме на соціально-економічну модернізацію аграрної сфери України.

Література:

1. Артиш В.І. Регулювання світових ринків виробництва органічної продукції / В.І. Артиш // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 127—131.
2. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України / Є.В. Милованов // Посібник українського хлібороба за 2009 р. — Харків, 2009. — С. 257—260.
3. Державне регулювання обігу ГМО в Україні: поточний стан та концепція [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uga-port.org.ua/sites/default/files/concept_for_gmo_reform_october_2014_branded_u_final-1.pdf
4. Дубінюк Ю.В. Ефективні інструменти підтримки державної політики розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / Ю.В. Дубінюк // Науковий

вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. — 2011. — № 168, Ч. 3. — С. 240—245.

5. Завадська Ю.С. Державна підтримка в системі регулювання розвитку ринку органічної агропродовольчої продукції / Ю.С. Завадська // Вісник ХНАУ. — 2012. — № 5. — С. 212—222.

6. Ігнатенко М.М. Управління органічним виробництвом аграрних підприємств на засадах здійснення соціальної відповідальності / М.М. Ігнатенко // Економіка і фінанси: наук. жур. — Дніпропетровськ, 2015. — № 12. — С. 4—11.

7. Кобець М.І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець. — К., 2004. — 22 с.

8. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн / За ред. Іржі Урбана. — К.: ФОП Задорожна С.О., 2013. — 124 с.

9. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

10. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [zakon.rada.gov.ua>laws/show/2818-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17)

11. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF>

References:

1. Artys, V.I. (2008), "Regulation of world markets of organic production", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 127—131.
2. Mylovanov, Ye.V. (2009), "Organic agriculture: prospects for Ukraine", *Posibnyk ukrains'koho khliboroba za 2009 r.*, pp. 257—260.
3. "State regulation of turnover of GMO in Ukraine: current state and concept", (2016), available at: http://uga-port.org.ua/sites/default/files/concept_for_gmo_reform_october_2014_branded_u_final-1.pdf (Accessed 21 May 2016).
4. Dubiniuk, Yu.V. (2011), "Effective tools to support public policies for the development of organic agricultural production", *Naukovyj visnyk nats. universytetu biosursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, vol. 168, pp. 240—245.
5. Zavads'ka, Yu.S. (2012), "Government support in the regulatory system of the market development of organic agri-food products", *Visnyk KhNAU*, vol. 5, pp. 212—222.
6. Ihnatenko, M.M. (2015), "Management of organic production of agricultural enterprises through the implementation of social responsibility", *Ekonomika i finansy*, vol. 12, pp. 4—11.
7. Kobets', M.I. (2004), *Orhanichne zemlerobstvo v konteksti staloho rozvytku* [Organic farming in the context of sustainable development], Kyiv, Ukraine.
8. Urban, I. (2013), *Mozhlyvosti derzhavnoi pidtrymky dlia rozvytku orhanichnoho sil'skoho hospodarstva: dosvid inshykh krain* [The possibility of state support for the development of organic agriculture: the experience of foreign countries], FOP Zadorozhna S.O., Kyiv, Ukraine.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), *Zakon Ukrainy "Pro vyrobnyctvo ta obig organichnoi sil'skogospodars'koi produktsii ta syrovyny"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (Accessed 21 May 2016).
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), *Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku"*, available at: [zakon.rada.gov.ua>laws/show/2818-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17) (Accessed 21 May 2016).
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), *Zakon Ukrainy "Pro zatverdzhennia normatyviv optymal'noho spivvidnoshennia kul'tur u sivozminakh u ryznykh pryrodno-sil'skogospodars'kykh rehionakh"*, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF> (Accessed 21 May 2016).

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016 р.